

MOLIYAVIY HISOBOT XALQARO STANDARTLARINI BUXGALTERIYA HISOB TIZIMIGA INTEGRATSIYALASH: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIY MEXANIZMLAR

PhD, dots. **Imamova Nasiba**

"International School of Finance Technology and Science" instituti

ORCID: 0009-0004-1970-1349

imomova2014@inbox.ru

Annotatsiya. Moliyaviy hisobot xalqaro standartlari bugungi kunda global iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylandi. Ularning asosiy maqsadi moliyaviy hisobotlarni tuzishda yagona yondashuvni ta'minlash, ularning xalqaro miqyosda taqqoslanishini osonlashtirish hamda investorlar uchun shaffoflikni oshirishdan iborat. Moliyaviy hisobot xalqaro standartlari ko'plab mamlakatlarda qabul qilingan bo'lib, bu biznes jarayonlarini muvofiqlashtirish, kompaniyalar faoliyati samaradorligini baholash va moliyaviy axborotni standartlashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, hisob tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish nafaqat huquqiy talablarni bajarish, balki biznes jarayonlarida raqobatbardoshlikni oshirish nuqtai nazaridan ham muhimdir.

Kalit so'zlar: moliyaviy hisobot xalqaro standartlari, integratsiya, investor, Umumqabul qilingan buxgalteriya hisobi tamoyillari (GAAP), MHXS (IFRS), Moliyaviy hisobot xalqaro standartlari kengashi.

ИНТЕГРАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ В СИСТЕМУ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И ПРАКТИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ

PhD, доц. **Имамова Насиба**

«International School of Finance Technology and Science» институт

Аннотация. Международные стандарты финансовой отчетности на сегодняшний день стали неотъемлемой частью глобальной экономики. Их основная цель обеспечение единого подхода при составлении финансовых отчетов, облегчение их сопоставимости на международном уровне и повышение прозрачности для инвесторов. Международные стандарты финансовой отчетности приняты многими странами, что имеет большое значение для координации бизнес-процессов, оценки эффективности деятельности компаний и стандартизации финансовой информации. В то же время, адаптация учетной системы к международным стандартам является важным не только для выполнения юридических требований, но и для повышения конкурентоспособности в бизнес-процессах. В данной статье рассматривается интеграция международных стандартов финансовой отчетности в учетную систему, их суть и преимущества, а также процесс внедрения и опыт международных стран.

Ключевые слова: международные стандарты финансовой отчетности, интеграция, инвестор, GAAP, IFRS, Совет по международным стандартам финансовой отчетности.

INTEGRATION OF INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS (IFRS) INTO THE ACCOUNTING SYSTEM: THEORETICAL FRAMEWORK AND PRACTICAL MECHANISMS

PhD, assoc. prof. **Imamova Nasiba**

"International School Of Finance Technology And Science" Institute

Abstract. *International Financial Reporting Standards (IFRS) have become an integral part of the global economy today. Their main purpose is to ensure a unified approach to the preparation of financial statements, facilitate their comparability on an international level, and increase transparency for investors. International financial reporting standards have been adopted by many countries, which is of great importance for coordinating business processes, evaluating the effectiveness of company operations, and standardizing financial information. At the same time, adapting the accounting system to international standards is crucial not only for meeting legal requirements but also for enhancing competitiveness in business processes. This article discusses the integration of international financial reporting standards into the accounting system, their essence and benefits, as well as the implementation process and the experience of international countries.*

Keywords: *International Financial Reporting Standards, integration, investor, GAAP, IFRS, International Financial Reporting Standards Council.*

Kirish.

Global iqtisodiy integratsiya jarayonlari sharoitida moliyaviy axborotning shaffofligi, taqqoslanishi va ishonchligi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xalqaro kapital bozorlarining rivojlanishi, investorlar talablari hamda transmilliy kompaniyalar faoliyatining kengayishi moliyaviy hisobot tizimini xalqaro standartlar asosida tashkil etishni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, moliyaviy hisobot xalqaro standartlarini (MHXS) milliy buxgalteriya hisob tizimiga integratsiyalash dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi. MHXS International Accounting Standards Board tomonidan ishlab chiqiladi va ular International Financial Reporting Standards Foundation doirasida tasdiqlanadi. Mazkur standartlar moliyaviy axborotni shakllantirishning yagona global modelini taqdim etadi. MHXSni buxgalteriya tizimiga integratsiyalash, avvalo, konseptual asosga tayanadi. Konseptual asos moliyaviy hisobotning maqsadi, axborot sifat tavsiflari hamda elementlarini belgilaydi. Unga ko'ra, moliyaviy hisobotning asosiy maqsadi – manfaatdor tomonlarga iqtisodiy qarorlar qabul qilishda foydali bo'lgan axborotni taqdim etishdir. Buxgalteriya hisob tizimini o'rganish hisob jarayonlarini olib borishda shuningdek, zamonaviy hisob tushunchalarini mohiyatini tushunishda buxgalteriya hisobi konseptual asoslarini o'rganish zarur. Izlanishlarimiz davomida buxgalteriya hisobi konseptual asoslarini xorijiy adabiyotlar tadqiqi asosida o'rgandik va unga ko'ra turlicha yondoshuvlar mavjud. Jumladan Polenovoy (2006), Kovalev (2003), Baeva (2013), Polenova (2006), Drujilovskayalar (2017) ilmiy izlanishlar olib borganlar va o'z ishlarida yoritib o'tganlar.

Buxgalteriya hisobining konseptual asoslari deganda, qabul qilingan buxgalteriya hisobi tizimining mantiq mohiyati, tuzilishi, mazmuni va ishlash prinsipini belgilovchi nazariy umumiy jihatlarini tushunish mumkin (Ковалев, 2003). Buxgalteriya hisobi amaliyotini yuritishda bir qator prinsiplar va umume'tirof etilgan qoidalar qo'llaniladi. Mazkur qoidalarning qo'llanilishi hisobni yuritishning har bir bosqichida nomoyon bo'ladi. Umuman olganda konseptual asosning maqsadi moliyaviy hisobotlarni ishlab chiqishda qo'llaniladigan buxgalteriya hisobining asosiy prinsiplarini aniqlash hamda mantiqiy asosini ta'minlashdan iboratdir. Buxgalteriya hisobining konseptual asosi esa buxgalteriya hisob tizimi va moliyaviy hisobotlarni tuzishda ularning mantiqiy asosini tashkil etadi.

Adabiyotlar sharhi.

Xalqaro moliyaviy hisobotlar standartlari (IFRS) global moliya bozorlarida kompaniyalar uchun bir xil hisobotlarni taqdim etish maqsadida ishlab chiqilgan. 1973-yilda tashkil etilgan Xalqaro Moliyaviy Hisobotlar Standartlari Kengashi (IASB) tomonidan boshqariladi. Izlanishlarimiz davomida mutaxassislar tomonidan keltirilgan bir qancha ta'riflarni o'rgandik. Deloitte hisobotida IFRSni qabul qilgan mamlakatlarning moliyaviy hisobotlar bo'yicha integratsiyasiga va uning iqtisodiy samaradorligiga ta'siri haqida ma'lumotlar keltirilgan. (Deloitte (2020).

IFRS Adoption Worldwide: A Status Report. Deloitte Touche Tohmatsu Limited.). IFRS oshkor qilish talablariga rioya qilish – kapital bozorining samarali faoliyatini ta'minlay oladigan yuqori sifatli moliyaviy axborotni taqdim etishni anglatadi. Ta'kidlaganidek, IFRS standartlariga amal qilish moliyaviy hisobot sifati oshishiga olib keladi, bu esa daromadlarni manipulyatsiya qilish imkoniyatlarini kamaytiradi, zararlarni o'z vaqtida tan olishni ta'minlaydi va hisobotdagi axborotni yanada qiymatga asoslangan qiladi. Bundan tashqari, investorlarni himoya qiluvchi huquqiy tizim moliyaviy hisobot sifati uchun muhim hisoblanadi (Auwalu Musa (2019).

So'nggi yillarda global iqtisodiyotning jadallik bilan rivojlanishi, transmilliy kompaniyalar sonining ortishi va kapital bozorlarining xalqaro integratsiyasi natijasida moliyaviy hisobotning yagona, tushunarli va solishtiriladigan shaklda taqdim etilishi zarurati keskin oshdi. Shu sababli, Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini qabul qilish va ularni milliy hisob tizimlariga integratsiya qilish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda (Nobes, & Parker, (2016).

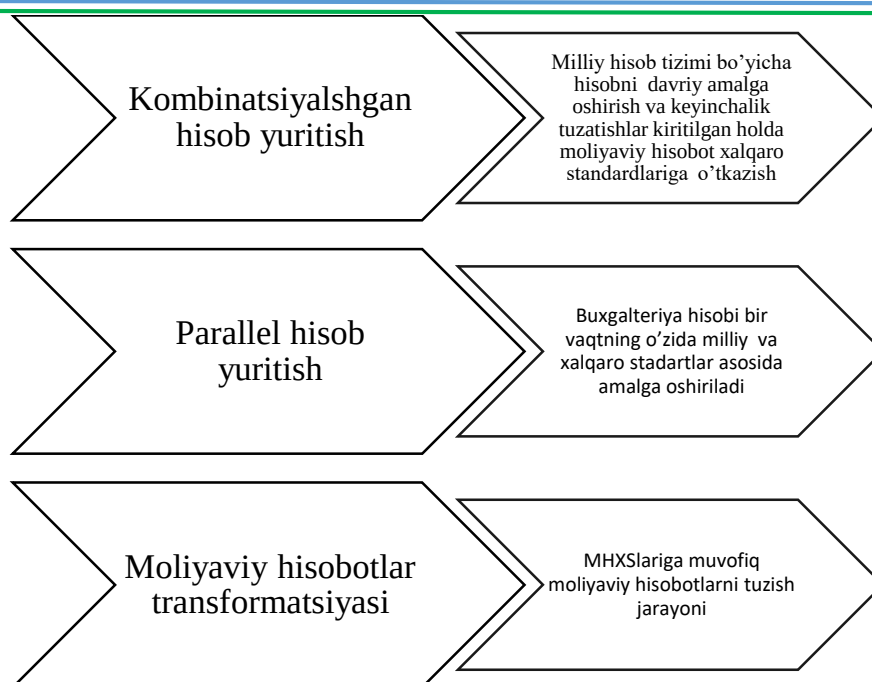
Ko'plab olimlar va mutaxassislar MHXSning hisob tizimiga integratsiyasi masalasini turli jihatlar bilan o'rgangan. Masalan, Nobes and Parker (2016) o'z tadqiqotida MHXS va milliy buxgalteriya standartlari o'rtasidagi asosiy farqlarni tahlil qilib, MHXSning global konvergensiya yolg'irligini ochib bergan. Ularning fikricha, MHXSning asosiy ustunligi – bu axborotning shaffofligi va investorlar uchun yuqori darajadagi ishonchni ta'minlashidir (Nobes, & Parker, 2016).

Mirza, Holt va Orrellar esa MHXSni qo'llash tajribasini amaliy misollar orqali tahlil qilib, bu standartlarning hisob siyosatiga qanday ta'sir ko'rsatishini chuqur ko'rib chiqqanlar. Ular, ayniqsa, aktivlar va majburiyatlarning baholanishi, daromadlarni tan olish va moliyaviy instrumentlar hisobidagi yondashuvlar farqiga e'tibor qaratgan (Mirza, Holt va Orrell, 2019).

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Integratsiya jarayoni buxgalteriya hisobining mavjud milliy modelini xalqaro talablar bilan uyg'unlashtirishni nazarda tutadi. Bu esa nafaqat hisob usullarini, balki baholash mezonlari, aktiv va majburiyatlarni tan olish shartlari hamda daromadlarni hisobga olish mexanizmlarini qayta ko'rib chiqishni talab etadi. Dunyo mamlakatlarida moliyaviy hisobot xalqaro standartlarining (IFRS) qo'llanilishi haqidagi ma'lumotlar, ayrim mamlakatlarda IFRS standartlarining qo'llanilishi darajasini va huquqiy hujjatlarni to'g'ridan-to'g'ri yoki paralel tarzda olib borishni ko'rsatib o'tadi. Har bir mamlakatning IFRS standartlarini qo'llash uchun o'zining shartlari, o'zgarishlar va talablari bor.

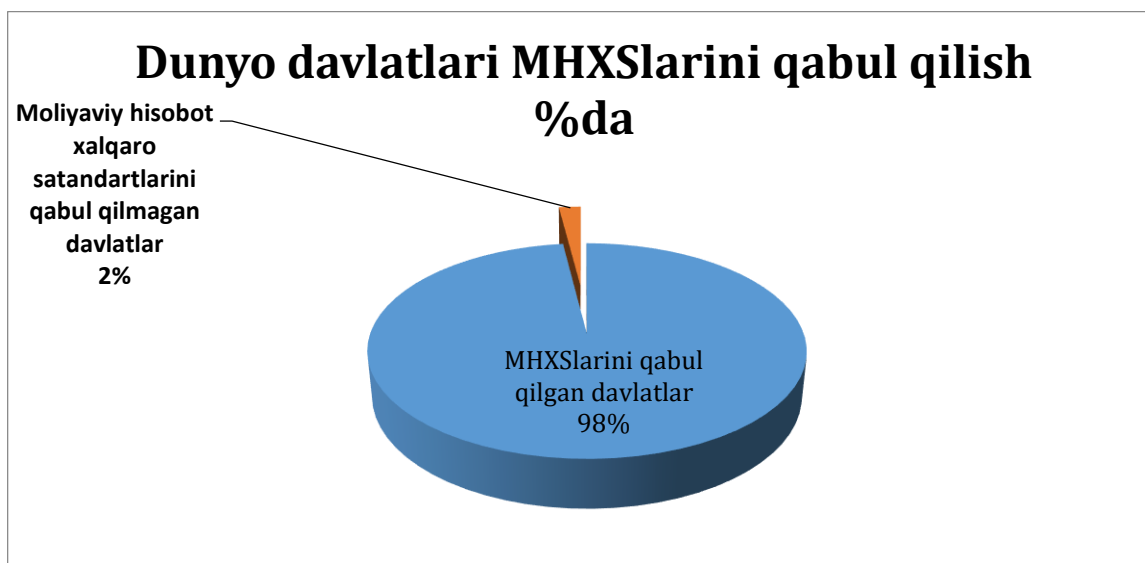
Moliyaviy hisobot xalqaro standartlari asosida hisobotlarni tuzish jarayonlarining bir qancha bosqichlari bo'lib biz ularni quyidagi guruhlariga ajratib chiqdik (1-rasm).

1-rasm. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida hisobotlarni tuzish usullari

Manba: ma'lumotlar asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Dunyo bo'ylab 93 ta yirik qimmatli qog'ozlar birjalarida ro'yxatdan o'tgan taxminan 49,000 ta ichki ro'yxatga olingan kompaniyalardan 29,000 dan ortig'i IFRS hisoboti standartlarini qo'llaydi. Faqat uchta mamlakat IFRSni qabul qilmagan kompaniyalar soni bo'yicha katta qismini tashkil etadi.

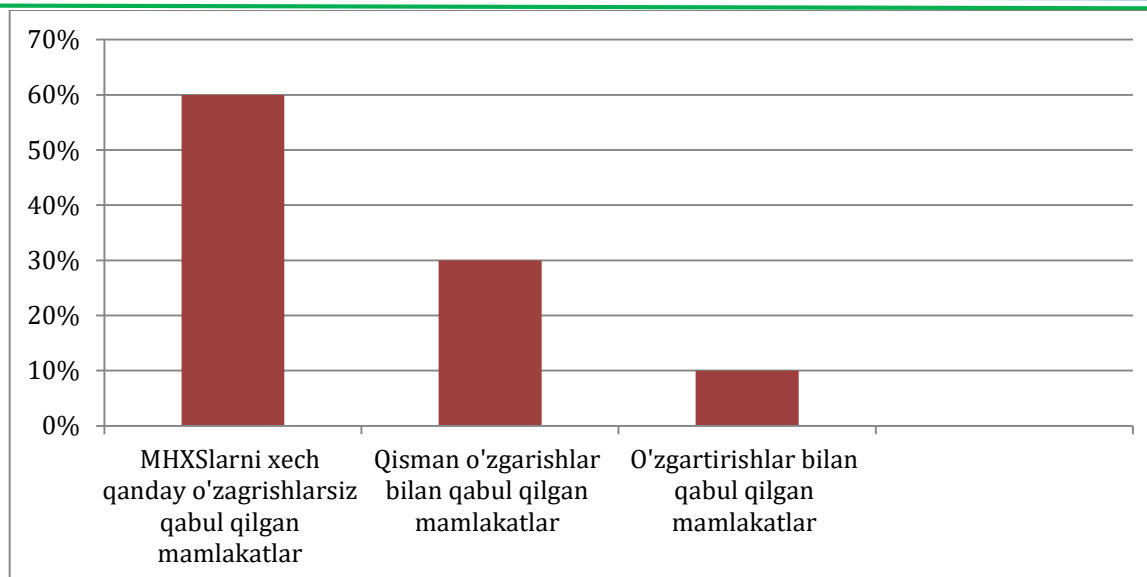

2-rasm. Dunyo mamalakatlari MHXSlarini qo'llanilishi¹

Bugungi kunda 169 ta mamlakatda moliyaviy hisobot xalqaro standartlari qo'llanilmoqda². Ayrim mamlakatlar to'liq ayrimlari qisman tan olgan. Moliyaviy hisobot xalqaro standartlarining asosiy vazifasi jahon itisodiyotida o'sish hamda uzoq muddatli moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashdir. Shuningdek asosiy maqsad jahon moliya bozorida shaffoflik va samaradorlikni saqlashdir.

¹ <https://www.ifrs.org/>

² <https://www.ifrs.org/use-around-the-world/use-of-ifrs-standards-by-jurisdiction/>

3-rasm. MHXSni qabul qilish uslubiga ko'ra mamlakatlar o'rtasida taqsimlanishi

Izoh: Ushbu diagramma global miqyosda qaysi davlatlar IFRSni to'liq, qisman yoki modifikatsiyalar bilan qabul qilganligini ko'rsatadi. To'liq qabul qilgan: 60% Qisman qabul qilgan: 30% Modifikatsiyalar bilan: 10%

Xalqaro moliyaviy hisobotlar standartlari (IFRS) va milliy moliyaviy hisobotlar tizimlari o'rtasidagi farqlarni tushunish, bu tizimlarning qanday ishlashini va qanday integratsiya qilish kerakligini aniqlash uchun muhimdir. IFRS dunyo bo'ylab ko'plab mamlakatlarda qo'llaniladi va global moliyaviy shaffoflikni ta'minlashga yordam beradi. Boshqa tomondan, GAAP (Umumiy qabul qilingan moliyaviy hisobotlar prinsiplari) asosan AQShda qo'llaniladi, ammo boshqa mamlakatlarda ham mavjud. IFRS va GAAP o'rtasidagi farqlar kompaniyalar uchun moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. IFRS global moliya bozorlariga yanada moslashgan va shaffof tizim bo'lib, kompaniyalarga ko'proq. GAAP ko'proq qat'iy qo'llanmalarga asoslanadi va ba'zi holatlarda aniqroq yo'nalishlarni taqdim etadi. Xalqaro moliya bozorlarida yirik integratsiya jarayonlari davomida bu tizimlar orasidagi farqlarni bartaraf etish va umumiy yondashuvga o'tish zarurati kuchaymoqda.

Xulosa va takliflar.

Xalqaro moliyaviy hisobotlar tizimini integratsiya qilishning asosiy sabablaridan biri tashkilotlar va investorlar uchun taqqoslashni osonlashtirish, shaffoflikni oshirish va global sarmoyalarni jalb qilish.

-Integratsiyaning iqtisodiy afzalliklari: Kapital bozorlari uchun barqarorlik, iqtisodiy o'sish va investorlar uchun imkoniyatlar yaratish.

-Huquqiy va institutsional integratsiya: Yuridik meyorlar va institutsional mexanizmlar orqali IFRS tizimini milliy va mintaqaviy darajalarda amalga oshirish.

Xalqaro tizimni joriy etish uchun zarur bo'lgan texnologik infratuzilma, yangilanishlar va tizimni integratsiya qilishdagi texnologik muammolar kadrlar tayyorlash va malaka oshirish, yangi standartlar bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash, o'qitish va metodologik qo'llanmalarning mavjudligidir. Moliyaviy Hisobotlar Standartlari Integratsiyasining Moliyaviy Barqarorlikka Ta'siri jahon miqyosida yuz berayotgan o'zgarishlar va jahon bozorning sarmoyadorlarga taqdim etadigan imkoniyatlarini kengaytiradi. IFRS'ning risklarni aniqroq ko'rsatishi, investitsiya qarorlarini shakllantirishdagi rolini tahlil qilishni osonlashtiradi risklarni to'g'ri boshqarishga yordam beradi. ESG (Environmental, Social, Governance): Xalqaro moliyaviy hisobotlar tizimida ESG elementlarining integratsiyasi ESG omillariga asoslangan hisobotlar va ularning moliya bozorlaridagi rolini oshiradi.

Adabiyotlar / Ломепамыра / Reference:

Auwalu Musa (2019) *The Role of IFRS on Financial Reporting Quality and Global Convergence: A Conceptual Review.* //International Business and Accounting Research Journal Volume 3, Issue 1, January, 67-76

Ball, R. (2006). "International Financial Reporting Standards (IFRS): Pros and cons for investors." *Accounting and Business Research*, 36(sup1), 5-27.

David Alexander (2010) Christopher Nobes *FINANCIAL ACCOUNTING An International Introduction* Fourth edition published.

IFRS Adoption Worldwide: (2020) A Status Report. Deloitte Touche Tohmatsu Limited. Deloitte.com.

Mirza, A., Holt, G., & Orrell, M. (2019). *IFRS: A Quick Reference Guide.* Wiley.

Nobes, C., & Parker, R. (2016). *Comparative International Accounting.* 13th Edition. Pearson Education Limited.

Tianyu Zhang (2020) *The Accounting System in China* From the book *The Handbook of China's Financial System* Published by Princeton University Press
<https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9780691205847-015/pdf> kirilgan sana 17.03.2025

Баева Е.А. (2013) Концептуальные основы бухгалтерского учета и отчетности в секторе государственного управления социально-экономические явления и процессы № 4 (050), 23-27 стр.

Дружиловская Т.Ю. (2017) Концептуальные основы бухгалтерского учета и отчетности организаций, относящихся и не относящихся к государственному сектору *Accounting In Budgetary And Non-Profit Organizations* В 23. 2-11 стр.

Ковалев В.В. (2003) «Логика концептуальных основ бухгалтерского учета», Вестник Санкт-Петербургского Университета, Сер.5, 4(№29) -71 стр.

Поленова С.Н. (2006) Концептуальные основы бухгалтерского учета в системе Us Gaap финансовая отчетность 2 (86).